

Női műgyűjtők a reneszánsztól a XX. századig

A műalkotások gyűjtése minden korban teljes mértékben férfidominanciának számított, így a műgyűjtők és mecénások szokványos bemutatásakor a nők mindig alárendelt szerepet játszanak. A híres kivételek közé tartozik Nagy Katalin, akinek „Ermitázsát” nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ez a tanulmány azonban még további jelentősnek mondható női műpártolókat is igyekszik egy csokorba gyűjteni. Mindenképpen érdekes és izgalmas megvizsgálni a mecénás és gyűjtő hölgyek tevékenységét: vajon mi motiválhatta őket?

Nem is olyan régóta tudjuk, hogy a női művészek kutatása micsoda érdekességeket rejt magában. Vajon milyen mértékben alakították a művészettörténetet a női gyűjtők, lettek legyen akár régensek, akár magánszemélyek. Természetesen a gazdagság alapkövetelmény volt, még akkor is, ha nem minden gyűjtőnő rendelkezett akkora vagyonnal gyűjteménye felépítéséhez, mint Nagy Katalin cárnő. De voltak nagyon gazdag asszonyok, akik viszont nem váltak a művészetek pártolóivá.

A reneszánsz korban a művészek megbízása, a műalkotások gyűjtése, a reprezentáció és a hatalmi pozíció legitimációjának eszköze is volt, hiszen bizonyos hatalmi pozícióra szükség volt ahhoz, hogy valaki megengedhesse magának a gyűjtést.

Nagyon érdekes tény, hogy a gyűjtőnők, egészen a XVIII. századig olyan ikont választottak maguknak jelképként, ami összekötötte a reprezentációt a gyűjtőszenvédéllyel, és mellette a műveltséget is hangsúlyozta, ez pedig Minerva (a görög mitológiában Athéné), a bölcsesség istennője, a kézművesek, művészetek és a tudomány patrónusa volt. Isabella d'Este Mantegnát bízta meg, hogy fesse meg Minervát, a svéd Krisztina királynőt észak Minervájaként ábrázolták, de Madame Pompadour és Nagy Katalin cárnő is megörököttette magát Minervaként.

A műgyűjtemények nem csekély részét már a római kortól a hadizsákmányok tették ki, s ez a tendencia évszázadokon át nyomon követhető.

Krisztina királynő a harmincéves háborúban Prágából zsákmányolta II. Rudolf híres gyűjteményét, Josephine császárné pedig legkedvesebb darabjait a Napóleon által lefoglalt számos műkincs közül válogatta saját gyűjteményébe. Azonban Nagy Katalin kora legnevesebb kollekcióját vásárlások révén hozta létre.

A gyűjtők halála után a legritkább esetben maradtak egyben ezek a fantasztikus gyűjtemények. Legnagyobb részük ma különböző múzeumokban található szétszórva a világban, de törvényszerűen már nem eredeti kontextusukban. Az is megérne egy elemzést, hogy mi lett a remekművek sorsa a történelem viharában. Például Josephine gyűjteményéből sok kép ma a Nagy Katalin által alapított, szentpétervári Ermitázsban található. Mantegna, Perugino és Costa festményeit, amelyek Isabella d'Este stúdióját díszítették, Richelieu bíboros szerezte meg, aki XIII. Lajos uralkodása alatt az egyébként királyi privilégiumot, a mecénatúrát gyakorolta. A francia forradalom alatt ezeket a műkincseket elkobozták, állami tulajdonná nyilvánították, és így a Louvre-ba kerültek.

Következzék a próbálkozás ezeknek a nagyszerű asszonyoknak az életét és tevékenységét röviden bemutatni.

Isabella d'Este (1474–1539)

Az általam említett nők közül ő élt a legkorábban, a quattrocento és a cinquecento fordulójában, és majd 50 évig fontos szerepet játszott Mantova kulturális életében. 1474-ben született Ferrarában, családja a legősibb itáliai családok egyike volt. A d'Esték uralkodása

alatt vált Ferrara csodás reneszánsz palotáival, híres egyetemével a tudomány és művészetek

támogatásával kulturális központtá. Ebbe a virágzó korszakba született bele Isabella d'Este. A kortársak által leírt kisugárzását és magabiztosságát nyilvánvalóan intelligenciájából és nem utolsósorban származásának privilégiumaiból merítette. 16 évesen feleségül ment Francesco Gonzagához, Mantova őrgrófjához, aki szintén a humanizmus és művészetek pártolójaként volt ismert. Az őrgrófnő azonnal Mantovába érkezése után hozzálátott, hogy lakosztályát a maga ízlése szerint rendezze be. Könyvtárszobát alakított ki, és nem kisebb személységet bízott meg az első két festmény elkészítésével, mint Mantegnát, ezzel a megbízással meg is szabva a minőségi mércét. Mantegna mellett kora olyan nagy festőegyéniségeinek adott még megbízásokat, mint Bellini, Perugino, Coreggio, Lorenzo Costa és Tiziano. De úttörőnek számított értékes antik gyűjteményével is, amit a könyvtára alatt lévő úgynevezett „barlangban” állított ki. Az antik tárgyak ennek az időszaknak legdrágább és legkeresettebb értékei közé tartoztak, és természetesen gyűjtőjének presztízsét is ennek megfelelően emelték.

Isabella d'Este képzettségével és kulturáltságával megtestesítette par excellence a reneszánsz kor ideálját, és kora Itáliájának koronázatlan királynőjévé emelkedett. Halála után az őt követő generációk a műkincseket eladták, ami megmaradt, 1630-ban vált a császári csapatok fosztogatásának martalékává.

Medici Mária (1573–1642)

A toscanai nagyherceg lányaként született, és a Mediciekhez méltó neveltetésben részesült. 1600-ben férjhez ment IV. Henrik francia királyhoz, aki tíz év házasság után merénylet áldozata lett, így Medici Mária vette át a hatalmat a még kiskorú trónörökös (a későbbi XIII. Lajos) helyett. Mint anyai állam vezetője, ő is a művészetet használta fel arra, hogy hatalmát bizonyítsa, és uralkodásának legitimitását hangsúlyozza. Már a mű-

vész kiválasztása is mutatja ezt a törekvését, hiszen Rubens kora Európájának legkeresettebb történelmi festője volt. Hercegek és királyok versengtek, hogy megbízassák, aminek az is oka lehetett, hogy a művész monumentális képi nyelvre nagyon is megfelelt a hatalmi pozíciók hangsúlyozására és propagálására. Rubens 24 festményből álló sorozatának eszményképe Szűz Mária volt, az önfeláldozó, gondos anyát jelképezve. A festmények a párizsi Luxembourg-palota fogadóhelyiségeibe kerültek, ezzel is hangsúlyozva a régensnő hatalmát a belépők előtt. Mindezen csillogó művészetpártolás ellenére Medici Mária hatalmának demonstrálására tett fáradozása mégiscsak sikertelennek bizonyult. Fia, XIII. Lajos uralomra jutása után, mint ismeretes, Richelieu bíboros egyre nagyobb befolyásra tett szert, Medici Máriát fogságba zárták, ahonnan megmenekült ugyan, de életét különböző helyeken száműzetésben töltötte, s Kölnben halt meg.

Krisztina királynő (1626–1689)

Egy nő, aki sokkal szabadelvűbb volt, mint ahogy azt az ő korában akár még uralkodóként is bárki megengedhette volna magának. A harminc-éves háború kellős közepén született, Gustav Adolf svéd király lányaként. Abban az időszakban, amikor Svédország a vallási és politikai viták közepette szép lassan protestáns nagyhatalommá fejlődött. El kell oszlatni a hollywoodi film alkotta legendát, Krisztina királynő kifejezetten csúf, férfias jelenség volt hatalmas orral, és testi fogyatékkal. 1632-ben, apja halála után 6 évesen került a trónra, természetesen kiskorúsága idején, 1644-ig régenstanács kormányzott helyette. Kislány korától uralkodásra nevelték, a legjobb oktatásban részesült (8 nyelven beszélt, és otthonosan mozgott az antik irodalom, a történelem, a teológia, a matematika és asztrológia tudományában). Csecsemőkori balesete miatt csapott vállú, s így kissé púpos hátú volt. Testi fogyatékkossága ellenére úgy lovagolt, vívott és párbajozott, mint egy férfi, és úgy káromkodott, mint egy kocsis. Férjhez sem volt hajlandó menni, híres mondása szerint: „Inkább a halál, mint a házasság.”

Krisztina királynő jelentős mecénási és gyűjtői szerepe figyelemre méltó volt abban a világban, amikor az uralkodóknak fontos volt, hogy hatalmukat színpadias kulisszákkal is bi-

zonyítsák, ezért rendeztek be számtalan pompás kastélyt, szereztek meg komplex műgyűjteményeket, adtak hatalmas estélyeket, és léptek fel a művészetek és természettudományok támogatóiként.

Még a vesztfáliai béke megkötése előtt a svéd seregek elfoglalták Prágát, ahol II. Habsburg Rudolfnak köszönhetően egyedülálló művészeti és könyvgyűjtemény volt található. Krisztina királynő a műkincsek nagy részét hadisarkként Stockholmba vitette. A Prágából rabolt zsákmány 4760 festményt tartalmazott, közte Brueghel, Dürer, Raffaello, Tiziano, Coreggio, Holbein képeit, számtalan bronzfigurát, több ezer érmét és medált, ékszereket és drágaköveket. Ezek mellett még értékes kéziratokat és nyomtatott könyveket is. Mindenesetre elmondhatjuk, hogy amivel Krisztina királynő megalapozta műgyűjteményét és könyvtárát, az minden idők legnagyobb hadizsákmánya volt, így válhatott a fosztogatáspolitiká Svédországban kultúrpolitikává.

1654-ben a világ teljes megrökönyödésére Krisztina áttért a katolikus hitre, majd lemondott a trónról, és összecsomagolva könyvtára és műgyűjteménye legértékesebb darabjait exkirálynőként élete nagy részét Rómában élte le, ahol palazzója a római kulturális élet központjává vált. Rómában gyűjteménye kb. 300 festményből és 170 szoborból állt, amit állandóan bővített, cserélt, így az tartalmazta a legfontosabb régi és kortárs műveket: Mantegna, Michelangelo, Raffaello, Tintoretto, Tiziano, Veronese, Bernini, Brueghel, Reni, Rubens és Van Dyck festményeit.

A fennmaradt írásos bizonyítékok egy nézetében és életvitelében korát megelőző szabad-elvű nő képét mutatják Krisztináról, aki Rómában halt meg, és – nagy szó – nőként a Szent Péter-bazilikában temették el. Halála után könyvei a Vatikán könyvtárába, érmegyűjteménye Párizsba került, tulajdonának egy részét Svédország vásárolta vissza, de műgyűjteménye Európa-szerte szétszóródott.

Madame Pompadour (1721–1764)

A nagy gyűjtőnők közé tartozik. Jeanne-Antoinette Poisson néven jómódú polgár lányaként született, de apja eltűnése után egy gazdag bankár fogadta örökbe és tanította, így cseperedett intelligens, művelt nagylánnyá. Gyámja feleségül adta unokaöccséhez. A csinos, művelt asszony 1745-ben egy álarcosbálon ismeri meg a királyt, XV. Lajost, aki nemcsak hivatalos szeretőjévé teszi, hanem még abban az évben nemességet is adományoz neki, így lesz Pompadour márkinő.

Madame Pompadour volt az első polgári származású hivatalos királyi szerető, akinek mindenkinél fontosabb volt, hogy olyan képet alakítson ki magáról, ami a versailles-i udvarban társadalmi elfogadottságot biztosít számára. Diplomáciai érzékével és intelligenciájával eléri, hogy befolyásos szerepet tölthessen be az udvarban, beleszólhat az államügyekbe és a külügyekbe is. Kastélyok sorát építteti vagy újíttatja fel, és rendezteti be, külön stílust honosítva meg az udvarban, és mondhatjuk, hogy Pompadour által XV. Lajos kora a művészet vi-

rágkora lesz. Ízlésével nagy hatást gyakorolt a kor művészetére és iparművészetére is. E lépéseivel saját helyzetét is folyamatosan erősítette, de ugyanezt a célt szolgálta a portrék festetése, melyeken művelt, művészetpártoló

asszonyként láttatja magát. Egyetlen nő sem készíttetett annyi portrét magáról, mint ő. Természetesen a kor legnevesebb festőivel örököltette meg magát, a kedvencei közé tartozott Boucher, Nattier, Drouais, de La Tour és természetesen az udvari festő Carle van Loos. De a művészekkel nemcsak a portréit készíttette el, hanem ingatlanjainak belső terét is velük díszíttette. Az iparművészet is addig nem látott virágzásnak indult, hiszen berendezéshez bútorokra, faliszőnyegek (gobelin), illetve porcelánokra is szükség volt. Rezidenciái kész műremeknek számítottak.

De Pompadourt az első üzletasszonyok közé

is sorolhatjuk, hiszen tulajdonosa és irányítója volt egy üvegyárnak, és részvényei voltak egy hajógyárban, ezzel biztosítva anyagi függetlenségét.

Madame Pompadour 43 évesen halt meg tüdőgyulladásban. Halála után két közjegyzőnek és több specialistának egy évébe tellett, amíg összeírták hagyatékának ingóságait, és még nyolc hónapba, hogy azok egy részét aukción eladják.

Nagy Katalin cárnő (1729–1796)

Talán egyetlen nő sincs a világon, akiről annyit írtak volna, mint róla, aki Sophie Friederike von Anhalt-Zerbstként született hercegi rangú porosz tábornok lányaként. II. Frigyes támogatásával és némi diplomáciai ügyeskedéssel a csúnyácska Sophie Friederikét választották ki a jövőben orosz

cár, III. Péter feleségének. A fiatal lány mindent megtett azért, hogy leendő anyósával és az orosz néppel megkedveltesse magát, megtanult oroszul, és áttért az ortodox hitre. 1745-ben került sor a házasság-

kötésre. A német hercegnő rövid idő alatt szenvedélyes és meggyőződéses oroszává vált. Azonban házassága teljes csőd volt, a fiatal cár szívesebben szórakozott ólomkatonáival, mint fiatal feleségével, így rövid idő elteltével néhány nemessel, köztük akkori szeretőjével, Orlov gróffal sikerült megfosztania III. Pétert hatalmától, majd néhány nap múlva meg is ölték az excárt.

Katalin 34 éven át Oroszország cárnője maradt, s uralkodása alatt az ország helyzete megerősödött. Nemcsak remek stratégia volt, hanem a művészetek nagy támogatója is. Szentpétervárott számtalan palotát építtetett, többek között az Ermitázst, ami máig a világ legszebb és legnagyobb múzeumai közé tartozik. Nagyvonalú mecénásként nemzetközi építészeket, művészeket bízott meg, és az álmos

Szentpétervárt sikerült agilis, financiálisan erős, művészeti központtá varázsolnia. De az akkor még gyerekcipőben járó orosz művészeti akadémiát is folyamatosan támogatta. Katalin nagynevű festőket bízott meg saját alakjának megfestésére, így több mint 500 művön maradt megörökítve az utókor számára. De hogy a valaha élt legnagyobb műgyűjtők sorába emelkedhetett, azt valamelyest a véletlennek köszönhetette. Nagy Frigyes megbízta Gotzkowsky berlini kereskedőt, hogy a potsdami Sanssouci-palotába vásároljon a régi mesterektől festményeket. Mire azonban a kereskedő megszerezte a gyűjteményt, a hétéves háború annyira megterhelte az államkasszát, hogy a porosz király csak néhány képet tudott átvenni tőle. Így a kereskedő felajánlotta Katalin cárnőnek, aki kapva kapott az alkalmon, és megvette a teljes gyűjteményt, hiszen tudta, hogy ezzel a képvisárlással, a művészet fegyverével finom és különleges fricskát sikerül II. Frigyesre mérnie. Ettől a remek vételtől olyan kedvet kapott a cárnő, hogy teljes információs hálózatot építtetett ki Európa-szerte, s mérhetetlen mennyiségű értékes műkincset tudott megvásárolni. Nem egész 30 év alatt 3996 festménnyel, több tízezer grafikával felépítette Európa egyik legjelentősebb gyűjteményét. Nem válogatott, mindent megvásárolt, aminek rangja, neve volt, és neki hírnevet szerzett. A Téli Palota mellé megépíttette az Ermitázst (remetelakot), ami szokatlan nevét annak köszönheti, hogy a rengeteg dolgozó cárnő kedd és vasárnap este Rembrandt, van Dyck, Rubens, Raffaello, Giorgione, Veronese, Chardin, Poussin, Watteau, Reni, Tiziano, Velasquez – hogy csak néhányat említsek a művészek közül – festményei között pihente ki magát. A gyűjteménye felépítésén kívül a tehetséges kortárs festőket is támogatta megbízásokkal.

Nagy Katalin legszebb és legkevésbé ellentmondásos hagyatéka, amit Oroszországra és a világra hagyott, egyértelműen egyedülálló műgyűjteménye az Ermitázsban.

Josephine császárné (1763–1814)

Élete érdekesen kanyarodott a művészetek felé. Marie Josephe Rose Tascher de la Pagerie 1763-ban született a francia Martinique szigetén egy ültetvényes lányaként, és nyilván álmodni sem mert volna olyan élettörténetet, amelyet megélt.

1779-ben édesapjával Franciaországba utazott, hogy férjhez menjen. A fiatal férj igazi önző aranyifjú volt, aki lenézte, és úton-útfélen megalázta fiatal feleségét. Majd a fiatalasszonyt egy kolostorban helyezte el, ahol együtt élt a felső körökhöz tartozó, de elhagyott nőkkel. Ez a legjobb is-

kolának bizonyult társasági életből, s megalapozta, hogy a kis vidéki Marie Josephe Rose-ból később Josephine válhasson. Miután elhagyta a kolostort, első lépése az volt, hogy elvált férjétől, és tekintélyes végkielégítéssel visszautazott Martinique-ra. A francia forradalom alatt ismét Párizsban tartózkodott. Robespierre kivégzése után nem sokkal megismerkedett egy sovány, alacsony termetű korzikai tiszttel, Bonaparte Napóleonnal, aki feleségül vette, és egyedülálló hatalommal és szabadsággal ruházta fel.

Párizs közelében Malmaisonban előrelátóan, felkészülve arra az esetre is, ha megváltozna Napóleon melletti pozíciója, birtokot vásárolt magának, a rajta álló kastélyt felújíttatta, kibővítette, és gyönyörű kertet telepíttetett hozzá. Szalonjában mindennapos vendégek voltak a kor elismert művészei. Nagyszerű műveket gyűjtött össze a kastély díszítésére, vásárolt a párizsi Szalonban, megbízott festőket különböző munkákkal, és persze a festmények jó részét a Napóleon által lefoglalt műkincsekből válogatta össze. De mindig csak olyan műveket keresett, amik tetszettek neki.

Szűk 15 év alatt 300 festményt gyűjtött össze, Bellini, Ghirlandaio, del Sarto, Giorgione, Raffaello, Leonardo, Tiziano, Dürer, Rembrandt, Rubens, Murillo, van Dyck, Holbein, Poussin, Greuze, Nattier, David és a XVIII. századi flamand és holland mesterek műveiből. Nem akármilyen névsor. A kis ültetvényeslány bizony igen jó ízléssel bírt, s az asszony, aki egész életében arra törekedett, hogy másoknak tetszen, elégedett lehetett, Malmaison az európai nemesség „zarándokhelyévé” vált, mert látni akarta a szép Josephint és legendás műkincs-gyűjteményét. Tüdőgyulladásban halt meg, gyűjteménye nem maradt egyben.

Gertrude Stein (1874–1946)

A jelentős művészeti gyűjteményt létrehozó négy XX. századi nő egyike. Ugyan pénzügyi lehetőségeik nem voltak korlátlanok, remek érzékkel választották ki testvérével, Leóval a má már klasszikus moderneknek emlegetett, de akkor még teljesen ismeretlen festők legjelentősebb műveit.

Gertrude Stein német bevándorlók ötödik gyermekeként az USA-ban született. Édesapja jómódú üzletember volt, szülei azonban korán meghaltak, s az árván maradt gyerekek gyámja a legidősebb fiútestvér lett. Gertrude testvérével, Leóval, akivel nagyon szoros volt a kapcsolata, egyetemeken különböző fakultásait látogatta. A századfordulón nagy elhatározással és a szülői örökségből származó apanázzsal Párizsban telepedtek le, és együtt laktak a később híressé vált rue de Fleurus-ben. Leo festegetett,

Gertrude pedig írt. Leo 1904-ben vette meg jó érzékkel az első Cezanne-t, majd folyamatosan bővült a gyűjtemény Gauguin, Renoir, Valotton, Delacroix műveivel. A lakás rövidesen híres szalonná, az avantgárd művészek kedvelt találkozóhelyévé alakult, a párizsi bohémek egymásnak ad-

ták a kilincset, közben a Stein testvérek nagyon olcsón vásárolták az akkor még ismeretlen festők műveit. A 10-es években a két testvér özszeveszett, és soha többé nem is álltak szóba egymással.

Gertrude csak ettől az időtől kezdve lett önálló gyűjtő, a gyűjtés számára teljesen öncélú volt, kizárólag csak azt vásárolta meg, ami tetszett neki, a képek csak azért kellettek neki, hogy örömet szerezzenek számára. Az első Picasso-festmény nem is igazán volt kedvére való, de ahogy a művész ábrázolásmódja a kubizmus felé haladt, annál nagyszerűbbnek tartotta munkáit, és folyamatosan vásárolta képeit. A párizsi lakásban a festmények a padlótól a plafonig takarták be a falakat. És ha a történelem viharában a szükség úgy kívánta meg, néhány festményt eladott, s azzal biztosította a megél-

hetését. Halálát gyomorrák okozta. Gyűjteménye szerencsésen átvészelte a második világháborút, de az örökösök herdálását már nem. A család 1967-ben árvereztette el a modern klaszszikusok műveit, áruk akkor már az egekben járt.

Nell Walden (1887–1975)

A svédországi Karlskronában született mint Nell Roslund. Édesapja protestáns pap volt. Nell zongoraművészként végzett, majd diploma után Lübeckben és Berlinben csiszolta tovább zenei és nyelvi tudását. Itt ismerkedett meg Herwarth Waldennel (alias Georg Lewin), aki akkor már a *Sturm* folyóirat szerkesztője és a berlini modern művészeti mozgalmak vezéregyénisége volt. A férfi azonnal beleszeretett a lányba, még abban az évben elvált feleségétől, s összeházasodott a fiatal zongoraművésznővel, aki méltó társa és segítője lett a Sturm-birodalom kialakításában. Sőt az első világháború nehézségeit is az általa fordításokkal keresett pénzből vészték át, méghozzá úgy, hogy a vállalkozást még bővíteni is tudták. Valószínű, hogy ez az anyagi támogatás volt az oka, hogy Walden 1919-ben, amikor politikai tevékenysége miatt házasságuk megromlott, átadta a *Sturm* teljes gyűjteményét feleségének, ami az asszony évek alatt vásárolt magángyűjteményével együtt az avantgárd legnagyobb klasszikusait felvonultató, legátfogóbb gyűjteménye lett Németországban. Nell Walden a II. világháború elől

Svájcba menekítette az értékes anyagot, majd ő is áttelepült, azonban az értékes művek biztosítási és fenntartási költségeit nem tudta finanszírozni, így felajánlotta európai múzeumoknak megvételre. Szerette volna, ha egyben marad az anyag, ami egy fontos művészeti korszak teljes áttekintését tette volna lehetővé. De a múzeumok nem kapkodtak érte, ami a háború utáni Európában érthető is volt. Így kerülhetett sor 1954-ben a műalkotások elárverezésére, ahonnan a művek java része műkereskedőkhöz és magángyűjtőkhöz, 45 festmény pedig Nell aján-

dékozásával a Stockholmi Modern Múzeumba került. Nell Walden 88 éves korában, Bernben halt meg.

Marie-Laure de Noailles (1902–1970)

Maurice Bischoffsheim, gazdag német zsidó bankár egyetlen és elkényeztetett gyermeke, anyai ágon Sade márki leszármazottja. Párizsban született, ahol 21 évesen feleségül ment a szintén dúsgazdag Noailles grófhhoz, akitől két

lánya született. Marie-Laure de Noailles imádta a botrányokat és a feltűnést. Hogy számtalan szeretőt tartott a fiatal zeneszerzőtől kezdve a feltörekvő festőig bezárólag, az valószínűleg nem volt szokatlan a századelő arisztokrata köreiben, de az ő excentrikussága már meghaladta a még akceptált társadalmi normákat is. Egymillió frankkal támogatta például Luis Buñuel és Salvador Dalí Sade márki írásaiból készített avantgárd filmjét. A művészek és Noailles szándéka, hogy botrányt keltsenek, tökéletesen sikerült. Az erősen vallás- és burzsoáellenes filmet betiltották, és vetítését egészen a nyolcvanas évekig nem is engedélyezték.

Mindenesetre Marie-Laure családjában hagyománya volt a műalkotások gyűjtésének, már a nagypapa, Goya életnagyságú festményével ajándékozta meg fiát és menyét. S ez a kép volt még az ötvenes években is a Noailles-palota szalonjának ékköve. Tehát az unoka csak folytatta a családi tradíciót, és amíg a régi mesterek gyűjtése nem volt egyáltalán szokatlan az arisztokrácia köreiben, a kortárs művészet iránti érdeklődés annál inkább. A teatralitást és feltűnést kedvelő Marie-Laure de Noailles talán azért is érdeklődött olyan szenvedélyesen a modern festészet iránt, hogy ezzel is bizonyítsa

különlegességét, másságát. Párizsi villájukban a kiváló régi mesterek mellett teljes kaotikus keveredésben sorakoztak a kortárs művek is, látzólag összeegyeztethetetlen festmények kerültek egymás mellé. A ház szabálya a példaértékű rendtelenség volt. Rubens, Delacroix, Constable és Watteau mellett jól megfért Chagall, Braque, Max Ernst, Dalí, Klee, Picasso vagy Dorothea Tanning. A tulajdonos személyisége és szenvedélye teljes mértékben viszsztatükröződött gyűjteményében, mindenekelőtt a szokatlan, bizarr, művek sokaságában. Ő is, mint annyi női gyűjtőtársa, különböző megbízásokat adott portréjának megfestésére, olyan festőnagyságok örökítették meg például, mint Balthus, Picasso és Dalí.

A második világháborúban a család Angliába menekült, s egy barátjuknál laktak, de gyűjteményüket sikerült biztonságba helyezniük és sértetlenül megőrizniük. A grófnő rendkívül értékes gyűjteményét lányai örökölték, így az nem szóródott szét, hanem családi tulajdonban maradt.

Peggy Guggenheim (1898–1979)

New Yorkban született, dúsgazdag és befolyásos zsidó családba. Peggy Guggenheim gyermekkorát kifejezetten boldogtalannak írja le önéletrajzi regényében. Mint a legtöbb gazdag családban őt is nevelőnők sora gondozta, imádott apja szeretőivel múlatta az idejét, anyja pedig állandó depresszióban szenvedett. Majd az apa el is hagyta a családot, sőt a családi vállalkozásból is kilépett, és Párizsba költözött, 1912-ben pedig a Titanic katasztrófájának áldozata lett.

A fiatal Peggy 21 évesen megkapta örökségét, és „rettenetes unalmas életét”, ahogy ő mondta, maga mögött hagyva Európába utazott. S talán még ő sem gondolta, hogy 21 évig ott is marad. Párizsban a bohém világ „hercegnője” lett, nem kisebb személyiség vezette be ebbe az izgalmas világba, mint a román származású szobrászművész, Constantin Brancusi. Peggy fiatalon feleségül ment egy amerikai íróhoz, akitől két gyermeke született, de a házasság hamarosan tönkrement. Új kapcsolatba menekült, de az a férfi is alkoholista volt. 1937-ben férje meghalt, ebben az időben vesztette el szeretett nővérét és édesanyját is. Hirtelen nem tudott mit kezdeni az életével, ekkor jött az ötlet, hogy galériát

nyit Londonban, de az anyai örökség, ami 500 000 dollárt jelentett, nem volt rá elég, hogy a régi mesterekre specializálódjon. Így a kortárs művészek mellett a művészetükkel is komolyan ismerkedni kezdett, amiben nagy segítségére volt Marcel Duchamp.

1938-ban meg is nyitotta Londonban a Guggenheim Jeune Galériát, ahol

a szigetországban először mutatták be az avantgárd művészek színe-javát. S ekkor kezdte meg a neki tetsző képek vásárlását is saját maga számára. De Londont nem találta a művészetre kellőképpen fogékony városnak, ezért visszaköltözött Párizsba. Ebben a nyugtalan, bizonytalan háborús időszakban vált kiemelkedő műgyűjtővé. Sok művész rászorultságában saját maga számára kedvezőtlen, de Guggenheim számára igencsak kedvező áron adta el műveit. Gyűjteménye rohamosan gyarapodott, többek között Brancusi, Dalí, Ernst, Léger, Man Ray, Klee, Picabia, Picasso, Miro, Chagall, Gris és de Chirico műveivel.

1941-ben azonban a háború elől neki is menekülnie kellett. Miután a Louvre vezetői arra hivatkozva, hogy képei értéktelenek és nem érdemesek rá, hogy elrejtsek őket, sikerült azokat is New Yorkba menekíteni. Ott megnyitotta az Art of This Century galériát, ahol bemutatta a modern európai művészetet felvonultató gyűjteményét, de a tehetséges fiatal amerikai művészek és művésznők bemutatására is nagy hangsúlyt fektetett. Nem egész öt év alatt 50 kiállítást rendezett, az ő „felfedezettjeként” tekinthetünk például Jackson Pollockra, akit hosszú ideig anyagilag is támogatott.

Akár mennyire ragaszkodott is a galériájához, nagyon visszavágyott Európába, így a háború után, 1947-ben Velencében megvásárolta a Canale Grande melletti palotát, ahol megvalósíthatta régóta dédelgetett álmát, megnyitotta múzeumát. Három évvel a halála előtt a 100 millió dollárt érő, 326 képből álló gyűjteményét rá-

hagyta a Guggenheim Alapítványra, azzal a kikötéssel, hogy ezeknek a műveknek együtt kell maradniuk Velencében.

* * *

Elmondhatjuk, hogy az idők folyamán a műkincsek gyűjtésének motivációja és célja folyamatosan változott, a műtárgyak megszerzése hol a hatalom, a műveltség bizonyítására vagy a tulajdon gyarapítására szolgált, hol pénzbefektetésként működött, hol csak a művészetek gyönyörűsége vonta bűvkörébe a gyűjtőket, koronként és emberenként változóan.

A történelem során akadtak nők, akiknek megvolt hozzá a kellő bátorságuk és nem utolsósorban a műveltségük, hogy jelentős műgyűjteményeket merjenek és tudjanak létrehozni. Az uralkodónők mellett az uralkodói szeretők is nagyon sokat tettek a művészetek támogatásáért, mint például Madame Pompadour. Persze gyűjtőkről már az ókor óta tesznek említést, de ez a tevékenység csak a XX. századtól öltött tömeges méreteket. A gyűjtők kedvtelésükkel befolyásolták a kiállítások anyagát, illetve múzeumokat alapítottak a megszerzett műrecek bemutatására.

Míg egyesek csak véletlenül jutottak gyűjteményükhöz, mint például Krisztina svéd királynő, addig mások, mint Nagy Katalin, szenvédeyesen gyarapították gyűjteményüket. Voltak, akik olyan műveket vásároltak, amik akkor éppen divatosak voltak, de voltak olyanok is közöttük, mint Peggy Guggenheim, akik

egyéni ízlésükkel divatot teremtettek. A gyűjtemények sorsa viszont többnyire elkerülhetetlen. A mecénások halála után közvetlenül vagy bizonyos idő után a műtárgyak szétszóródnak, és a világ minden szegletében szétszórtan múzeumokban találhatjuk meg őket.

A műgyűjtés súlypontja persze mindig is Európában volt, de Gertrude Stein és Peggy Guggenheim említésével az amerikaiak is szerepet kapnak, még akkor is, ha amerikaiként Európában éltek, és javarészt európai művészek alkotásait gyűjtötték.

Hivatkozások

1. Guggenheim, Peggy: *Ich habe alles gelebt*. Lübbe Verlag, Köln, 1998.
2. Jürgs, Britta: *Sammeln um zu besitzen?* AVIVA Verlag, Berlin, 2000.
3. Buckley, Veronica: *Christina – Königin von Schweden: Das rastlose Leben einer europäischen Exzentrikerin*. Eichborn Verlag, Frankfurt, 2005.
4. Faltin, Sigrid: *Die Baroness und das Guggenheim*. Hilla Rebay – eine deutsche Künstlerin in New York. Libelle Verlag, Lengvill, 2005.
5. Cronin, Vincent: *Katharina die Große – Biographie*. Piper Verlag, München–Zürich, 2006.
6. Herre, Franz: *Joséphine – Kaiserin an Napoleons Seite*. Piper Verlag, München–Zürich, 2007.
7. Salber, Linde: *Geniale Geschwister – Elisabeth und Friedrich Nietzsche, Gertrude und Leo Stein, Ana Mariá und Salvador Dalí, Erika und Klaus Mann*. Piper Verlag, München–Zürich, 2008.
8. Craveri, Benedetta: *Königinnen und Mätressen – Die Macht der Frauen von Katherina de' Medici bis Marie Antoinette*. Piper Verlag, München–Zürich, 2010.

WÉBER KRISZTINA

Immáron hatodik éve látogatható a Bern melletti Schöngrünben a 2005. június 20-án megnyitott Zentrum Paul Klee. Mint ismeretes, a 20. század egyik meghatározó képzőművésze, Paul Klee (1879–1940) Svájcban született, és élete utolsó 7 évére visszatért az országba, Bernben élt. A tiszteletére és emlékére épült központ, a világhírű olasz építész, Renzo Piano alkotása egy orvos adományozásának jóvoltából jöhetett létre. Maurice Edmond Müller

(1918–2009) svájci ortopédorvos az ízületi protetika európai bevezetőitől, Max Lange (Bad Tölz), Georg Hohmann (München) és Friedrich Pauwels (Aachen) sajátította el ezt a szakmát. 1963 és 1980 között volt a berni egyetem Ortopédiai Klinikájának igazgatója. Már 1974-ben is hozott létre alapítványt, és a 91. életévét megélt sebész nagyság a továbbiakban is számos példát szolgáltatott társadalmi elkötelezettségére. A háza mögötti zöld területen kialakított fantasztikus épületekben helyet kapott Klee-központ és -hagyaték donatori tevékenységének a csúcsa.

G. B.